

Inhoud

Woord vooraf	7
1 Signalen van de eindtijd	9
dr. M. van Campen	
2 Komt er een duizendjarig rijk?	27
dr. J. Hoek	
3 Komt er een antichrist?	51
dr. R. van Kooten	
4 Loutering of vergaan van de aarde?	70
dr. B. Kamphuis	
5 Hoe lezen we de profetieën met het oog op de toekomst?	86
drs. C.C. Stavleu	
6 Beloning van goede werken?	103
dr. M.J. Paul	

1 Signalen van de eindtijd

dr. M. van Campen

Verkenning

Schriftgedeelte om vooraf te lezen: Lukas 21:25-38

- a. Dit gedeelte wordt wel getypeerd als de ‘kleine Apocalyps’, parallel aan de benaming van het laatste bijbelboek, ‘de Openbaring van Johannes’. Vanwaar deze benaming, denkt u?
- b. Wat vindt u moeilijk te begrijpen of te aanvaarden in dit gedeelte? Licht uw keuze toe.

De toekomst is verborgen

Wat in het verleden gebeurd is, weten we uit de geschiedenisboeken of zoeken we op via Wikipedia. Van wat zich vandaag de dag afspeelt, zijn wij zelf de oog- en oorgetuigen en wat er verder bij ons vandaan gebeurt, melden ons de media. Maar hoe het morgen zal zijn, kan niemand ons vertellen. De toekomst is voor ons verborgen.

Voor veel mensen is dat moeilijk te accepteren. De meeste van ons zijn nieuwsgierig en zouden graag om het hoekje van morgen willen kijken. Dat verklaart waarom toekomst voorspellen, tarotkaarten

leggen en andere occulte praktijken volop in de belangstelling staan en waarom wetenschappers zoveel tijd en energie investeren om prognoses en voorspellingen te kunnen geven. Er heeft zich zelfs een wetenschap ontwikkeld, die zich helemaal met de toekomst bezighoudt onder de veelzeggende naam *futurologie*. Onderzoekers proberen op basis van analyses allerlei zaken te extrapoleren wat ons op korte of langere termijn te wachten staat. Ondanks alle inspanningen blijft het evenwel bij stippelijntjes. Er zijn vermoedens en verwachtingen, maar het fijne is ons niet bekend. De toekomst laat zich eenvoudigweg niet door ons in kaart brengen.

De indruk bestaat dat onder christenen de toekomst in de afgelopen tijd sterker is gaan leven. De schokkende gebeurtenissen die zich voordeden, zoals de vluchtelingen crisis en de toegenomen terroristische dreiging, hebben bij velen de vraag wakker geroepen wat deze zaken ons als gelovigen te zeggen hebben. Vormen deze ontwikkelingen de zoveelste rimpeling van de geschiedenis die wel weer weg zal trekken? Of wijzen ze op de nadering van het einde? Horen we in deze berichten soms ook de voetstappen van Christus, van Wie we belijden dat Hij zal wederkomen in heerlijkheid?

Zoveel is wel duidelijk: als er één boek is dat zich met de toekomst bezighoudt, dan wel de Bijbel. Iemand heeft zich erin verdiept en kwam tot de conclusie dat alleen al in het Nieuwe Testament niet minder dan driehonderd keer over de toekomst wordt gesproken. De bijbelse beleving van de tijd is een totaal andere dan de niet-christelijke.

In het heidendom is het ‘opgaan, blinken en verzinken’. Een eindeloze herhaling van de gebeurtenissen, zonder dat het ergens naartoe gaat. Tegenover deze cyclische beleving van de tijd stelt de Bijbel een lineaire geschiedenisopvatting. Het leven is geen kringloop maar een pelgrimagede naar wat komen gaat: het Koninkrijk van God, de nieuwe hemel en de nieuwe aarde waarop gerechtigheid zal wonen.

Vandaar dat we ook vaak spreken over de eindtijd. Die uitdrukking veronderstelt dat er een einde komt aan de geschiedenis, zoals wij die momenteel beleven en mede gestalte geven. Intussen is eindtijd wel een begrip dat misverstanden kan oproepen. Op catechisatie stelde ik ooit de vraag wat de jongeren zich voorstelden bij de eindtijd. De antwoorden wezen vrijwel allemaal richting het allerlaatste. De eindtijd had voor het gevoel van deze catechisanten betrekking op de slotfase van de geschiedenis, de laatste periode die voorafgaat aan de wederkomst van Jezus. Wie de Bijbel leest, ontdekt dat het genuanceerder ligt.

De laatste periode is ingegaan met Pinksteren en strekt zich uit tot aan de dag van de wederkomst. Veelzeggend is de magistrale pinksterpreek van Petrus. Als de apostel een verklaring geeft voor het wonderlijke gebeuren van Pinksteren, dan herinnert hij aan een woord van de profeet Joël: 'En het zal zijn in de laatste dagen, zegt God, dat Ik zal uitstorten van Mijn Geest op alle vlees' (Hand. 2:17).

Met de uitstorting van de Geest op Pinksteren – vrucht van het volbrachte werk van Christus – zijn de laatste dagen begonnen. Het leven in de eindtijd is een leven tussen de tijden, tussen de eerste en de tweede komst van Christus in. De eerste komst van de Heiland ligt achter ons: Zijn verschijning in nederigheid, Zijn geboorte in de kribbe. Maar Zijn verschijning in heerlijkheid ligt voor ons. Daar leven we naartoe en daar zien we naar uit: de dag van de wederkomst!

Algemene tekenen

Onder welke omstandigheden en op welk moment die dag zal aanbreeken, is ons niet bekend. Die dag is aan niemand bekend, ook aan de engelen in de hemel niet, ook aan de Zoon niet, maar alleen aan de Vader. Zelfs Jezus weet dus niet wanneer Hij zal terugkeren naar deze aarde om alle dingen nieuw te maken (Mark. 13:32). Intussen worden

we wel gewezen op een aantal signalen, die de wederkomst aankondigen.

Jezus Zelf heeft daar uitvoerig over gesproken in de zogenaamde 'kleine Apocalyps', die we vinden in Mattheüs 24, Markus 13 en Lukas 21.

Wie deze bijbelgedeelten op zich laat inwerken, ontdekt dat Jezus drie terreinen beschrijft, waarin de tekenen der tijden zich voordoen. We zien drie concentrische cirkels die elkaar voor een deel overlappen.

- De grootste, de buitenste cirkel betreft het wereldgebeuren. Er zullen oorlogen komen en hongersnoden, besmettelijke ziekten en aardbevingen.
- De tweede cirkel heeft te maken met het kerkelijke en religieuze leven. Jezus voorziet het optreden van valse christussen en valse profeten, die de mensen proberen te verleiden. Ze zijn tot veel in staat, want ze kunnen wonderen en tekenen verrichten, zodanig dat zelfs de uitverkorenen bijna verleid zullen worden.
- Ten slotte is er de binnenste cirkel, waardoor het persoonlijke leven van de gelovigen in het vizier komt. Zij zullen vervolgd en verdrukt worden. Haat en bedreiging zullen hun deel zijn.

Wat opvalt, is dat de tekenen die Jezus hier benoemt tamelijk algemeen van aard zijn en in vrijwel elke fase van de geschiedenis aanwezig zijn. Wel kan gezegd worden, dat deze algemene signalen sterker worden naarmate de tijd voortschrijdt en de voltooiing van Gods heilsplan nadert. Ze nemen toe in intensiteit en omvang.

De twintigste eeuw is zonder twijfel de bloedigste uit de geschiedenis van de mensheid. Twee wereldoorlogen hebben voor een recordaantal slachtoffers en een onmetelijke economische schade gezorgd. Epidemieën en hongersnoden vinden plaats op een schaal die nog niet eerder is vertoond. De christenvervolging op veel plaatsen in de

wereld heeft schrikbarende vormen aangenomen. Deze toename in frequentie, uitwerking en schaal herinnert ons eraan dat de wederkomst van Christus voor de deur staat.

Drie specifieke tekenen

Naast deze algemene tekenen noemt de Bijbel ook meer specifieke signalen van de eindtijd. Verschijnselen waarvan je niet kunt zeggen dat ze er altijd al geweest zijn. Ik noem er in dit verband drie: de manifestatie van de antichrist, het geestelijke en nationale herstel van het Joodse volk en de wereldwijde taak van de zending.

a. De antichrist

Over de antichrist kan ik kort zijn. Aangezien daar een afzonderlijk hoofdstuk in dit boek aan gewijd is, zal ik dit onderwerp hier niet nader uitwerken. Duidelijk mag zijn dat het Nieuwe Testament ons herhaaldelijk indringend wijst op de gevaren van de antichrist. Het is de belichaming van alle vijandschap tegen God en tegen Christus die zich in deze wereld manifesteert.

b.1. Israël in het Nieuwe Testament

Een sterk signaal dat bij de eindtijd hoort, is Gods weg met Israël. Iemand noemde het Joodse volk de kleine wijzer op Gods wereldklok. Het Evangelie wijst ook duidelijk in die richting. Jezus zegt immers tegen Zijn discipelen: 'Kijk naar de vijgenboom en naar alle bomen. Zodra ze uitlopen en u dat ziet, weet u uit uzelf dat de zomer al nabij is' (Luk. 21:29-30). Let op de vijgenboom, let op Israël, wil de Heiland hiermee zeggen, want meer dan eens wordt in de Bijbel Israël vergeleken met een vijgenboom. Zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament wordt die beeldspraak een en andermaal gehanteerd. Om slechts één voorbeeld te noemen. In Joël 1:6-7 horen we de God van Israël zeggen:

‘Een volk is tegen Mijn land opgetrokken (...) Het heeft van Mijn wijnstok een woesteniĳ gemaakt en Mijn vijgenboom tot een kale tak’ (vgl. Hos. 9:10; Matth. 21:19; Matth. 24:32-34, Luk. 13:6-9 en 34-35).

Naast Jezus’ beeldspraak over de vijgenboom zijn er nog andere teksten, die wijzen op de rol van Israël als teken van de eindtijd. Ik denk daarbij vooral aan de uitspraken die gaan over de toekomst van Jeruzalem. In het lijdensevangelie horen we Jezus een scherpe waarschuwing uitspreken vanwege de ongehoorzaamheid van de inwoners van de heilige stad. ‘Jeruzalem, Jeruzalem, u die de profeten doodt en stenigt (...) Zie, uw huis wordt als een woesteniĳ voor u achtergelaten.’ Maar is dat alles? Nee, want de Heiland voegt er nog iets aan toe. ‘U zult Mij niet zien, totdat de tijd zal gekomen zijn dat u zult zeggen: Gezegend is Hij Die komt in de Naam van de Heere’ (Luk. 13:34-35). En in de apocalyptische rede van Jezus uit Lukas 21 vinden we iets vergelijkbaars. Ook hier indringende woorden vanwege de ontrouw van Jeruzalem. Maar dan vervolgens: ‘En Jeruzalem zal door de heidenen vertrapt worden, totdat de tijden van de heidenen vervuld zullen zijn’ (vs. 24). Let vooral op het woordje *totdat* in beide teksten. Er staan Jeruzalem zware tijden te wachten. Maar er is een *totdat*. Voorafgaand aan de wederkomst van Jezus zal God zich ontfermen over de heilige stad, zodat zij weer haar bijzondere plaats zal terug krijgen. De apostel Paulus voegt er de voorzegging aan toe dat er behalve een *nationaal* herstel ook een *geestelijk* herstel van Israël zal plaatsvinden. Als de volheid der heidenen is ingegaan, zal ‘heel Israël’ behouden worden (Rom. 11:25-26). Ook dat is een teken van de eindtijd.

In hetzelfde hoofdstuk (Romeinen 11) licht ook nog een ander perspectief op. De aanstaande bekering van het Joodse volk zal grote gevolgen met zich meebrengen. Het zal een leven uit de dood zijn, waar de volkerenwereld van zal opkijken (Rom. 11:15). Veel theologen uit onze traditie waren van mening dat in die periode ook vele nog openstaande beloften uit het Oude Testament in vervulling zullen

gaan. Er zal een bloeitijd voor de kerk aanbreken en zelfs de schepping zal delen in de zegeningen van deze glorie-tijd. Jeruzalem zal het centrum van de gehele aarde zijn. Het zal een periode van welvaart en van welzijn worden, van vrede en van rust, kortom van *shalom* voor Israël en voor de kerk. Veel predikanten brachten deze verwachting ter sprake in hun preken en geschriften. Er werd vurig gebeden om de vervulling van het profetische woord. Te denken valt daarbij onder meer aan namen als Wilhelmus à Brakel en Theodorus van der Groe. Een breed overzicht van deze Israëlverwachting in de zeventiende en achttiende eeuw gaf ik in mijn proefschrift *Gans Israël*.

b.2. Israël en de stichting van de staat

Wie de laatste honderd jaar overziet, kan niet ontkennen dat in deze periode heel bijzondere dingen in en rond Israël hebben plaatsgevonden. Het meest opzienbarend waren ongetwijfeld de verrassende terugkeer van het Joodse volk naar het land van de belofte na eeuwenlange verstrooiing over de hele wereld en als tweede de stichting van een eigen staat in 1948. Hebben deze zaken te maken met de voltooiing van Gods heilsplan?

Binnen de huidige Protestantse Kerk in Nederland (PKN) zijn de meningen ten aanzien van Israël sterk verdeeld. De vroegere Nederlandse Hervormde Kerk heeft zich in het verleden meer dan eens positief in deze richting uitgelaten. De terugkeer naar het land en de stichting van de staat werden gezien als een teken van Gods verbondstrouw en een moment in de vervulling van Zijn beloften, zonder daarbij het naadje van de kous te willen weten. Vaste overtuiging en voorzichtigheid gingen hand in hand, zoals dat ook binnen het Jodendom het geval is. Na 1948 werd in het Joodse gebedenboek een passage toegevoegd, waarin God gedankt werd voor de oprichting van de staat. Deze liturgische uitbreiding had heftige discussies tot gevolg. Kon de Joodse staat nu wel of niet worden gezien als vervulling van Gods

beloften? Na de Zesdaagse oorlog in 1967 werden door de Israëlsche opperrabbiijn Schuster drie messiaanse woorden toegevoegd. De Eeuwige wordt gedankt voor ‘het begin van het ontspruiten van onze verlossing’ (*reesjiet tsmichat geoelatenoe*).

In samenhang met de stichting van de staat vragen heel speciaal de ontwikkelingen rond Jeruzalem onze aandacht. Ook de lotgevallen van de heilige stad geven alle reden om alert te zijn en de bijbelse profetieën te spiegelen aan de historische gebeurtenissen. Bij de stichting van de staat in 1948 is een deel van Jeruzalem weer Joods bezit geworden. En gedurende de oorlog van 1967 veroverde generaal Moshe Dayan met zijn troepen de Tempelberg. Voor het eerst sinds tijden konden de Joden weer bidden bij de meest heilige plaats in het Joodse land, namelijk de *Kotel*, door ons vaak aangeduid als de Klaagmuur. Door iedere vrome Jood werd dit moment ervaren als een rechtstreeks wonder van God.

Resumerend kan gezegd worden, dat Gods handelen in en met Israël mag worden gezien als een signaal van het komende messiaanse rijk. Het is christenen geraten daarop te letten en de actuele ontwikkelingen te bezien in het licht van het profetische Woord. Dan kan het niet uitblijven of we weten ons biddend betrokken bij het wel en wee van het Joodse volk. We weten ons solidair met Gods oogappel in zijn strijd om het bestaan en we bidden om de vrede voor Jeruzalem. We zullen daarvan ook zelf de zegen ondervinden. Want één ding is zeker: wie Israël vergeet, zaagt de tak door waar hij zelf op zit. Maar het omgekeerde is ook waar: ‘wel zal het hun gaan die Jeruzalem beminnen’ (Ps. 122).

c. Zending

Bezinning op de eindtijd confronteert ons ook met de onvoltooide taak van de wereldzending. Jezus Zelf heeft het verband tussen die twee nadrukkelijk gelegd in Zijn rede over de laatste dingen: ‘En dit Evangelie van het Koninkrijk moet gepredikt worden aan alle volken

en dan zal het einde zijn' (Matth. 24:14). De tijd tussen de eerste komst en de wederkomst van Christus kan getypeerd worden als genadetijd. Het is de tijd van Gods grote geduld. Omdat God niet wil dat sommigen verloren gaan (2 Petr. 3:9), heeft Hij het eindoordeel uitgesteld, zodat er ruimte komt voor de verbreiding van het Evangelie. Hoever is dit intussen gevorderd? In het begin van de twintigste eeuw overheerste een onmiskenbaar optimisme. Tijdens de grote zendingsconferenties aan het begin van de vorige eeuw werd gesuggereerd dat voor het jaar 2000 het grote doel bereikt zou kunnen worden.

Twee wereldoorlogen hebben dat optimisme een stevige knauw gegeven. Toen rond de laatste eeuwwisseling de balans werd opgemaakt, moest worden vastgesteld dat de zendingstaak nog lang niet voltooid is. Zeker, er zijn grote vorderingen gemaakt. De zending is weggehaald uit de genootschappelijke sfeer en een zaak van de kerken geworden. Duizenden zendingsarbeiders zijn intussen uitgezonden en de Bijbel is in honderden talen vertaald. Tal van jonge kerken werden zelfstandig en konden gaandeweg de zendingstaak in eigen omgeving overnemen. Maar intussen is de kerk in het Westen zelf in een diepe crisis terechtgekomen. Secularisatie en kerkverlating betekenden de nekslag voor het missionaire elan van de Europese kerken. Theologische ontwikkelingen verlegden bovendien het accent van zending naar ontwikkelingswerk en het opkomen voor recht en gerechtigheid. De toenemende islamisering van ons continent vormt al evenzeer een tegenbeweging ten opzichte van de missionaire activiteiten van de kerk.

Kortom: van voltooiing van de zendingstaak is geen sprake en het is de vraag of daarvan voor de wederkomst ooit wel sprake zal zijn. Valt de voortgang van het zendingswerk überhaupt wel te meten? Wanneer is de zendingstaak in een bepaald land echt voltooid? Hoeveel procent van de inwoners moeten dan tot het geloof in Christus zijn gekomen? En wat als er sprake is van terugval in het paganisme?

Gekerstende landen en continenten zoals Europa en Noord-Afrika zijn opnieuw zendingsgebieden geworden en tal van gebieden zijn nog steeds niet ontsloten voor het Evangelie. Treffend is wat ik ergens las: ‘Principieel komt de zendingstaak nooit ten einde. Niet alleen de ‘armen’, maar ook de ‘heidenen’ hebben we altijd bij ons. Toch zal de zendingstaak voltooid zijn als Christus wederkomt. Niet naar ons oordeel, volgens onze berekeningen, maar in het oordeel van God. Als het laatste schaap binnen is, wordt de brug opgehaald. Dan komt Christus terug. Want het Evangelie van het Koninkrijk moet gepredikt worden over de gehele wereld en dan zal het einde zijn.’

Beangstigend of bemoedigend?

‘Beangstigend of bemoedigend?’ luidde de kop boven een artikel over de eindtijd, dat ik ooit onder ogen kreeg. Ik denk dat beide woorden op hun plaats zijn. Sommige jongeren met wie ik over de eindtijd sprak, zeiden heel eerlijk: ‘Ik vind de gedachte aan de wederkomst maar eng. Want dan vindt immers ook het laatste oordeel plaats en daar ben ik nog niet aan toe. Ik ga wel trouw naar de kerk en ik bid voor mijn eten, maar ik doe ook nog graag de dingen die ik leuk vind en die God niet wil. Je kunt Jezus toch alleen ontmoeten, als je echt in Hem gelooft als je Redder en Koning?’ Vermoedelijk leven veel anderen met dezelfde vragen.

En inderdaad, de Bijbel is hier heel eerlijk en heel duidelijk in. Wie in Jezus gelooft, heeft het eeuwige leven, maar wie niet in Hem gelooft, zal het leven niet zien (zie bijv. Joh. 3:36).

De klemmende vraag is: Kennen wij Hem, heel persoonlijk? Zijn we er klaar voor om Hem te ontmoeten, wanneer Hij verschijnt als Rechter van het heelal? Die vraag roept ons thema onvermijdelijk op.

Overigens moeten we ons het leven in de eindtijd niet al te rooskleurig voorstellen. Jezus heeft in ronde bewoordingen gesproken